

NASLOVNICA

SADRŽAJ

INTERVJU S POVODOM

KRITIKA I...

MANIFESTACIJE

ESEJI

i. Mhnjak J. MonthyPython

i. [Kirchhoffer S. Tampere](#)

i. Skender L. Bestijarij

i. Ban Brankica Arhivsko istraživanje

MEĐUNARODNA SURADNJA

IZDAVAŠTVO

ERASMUS

IN MEMORIAM

Kirchhoffer Sonja

info@industrijska.arheologija.com

Tampere, grad na jugu Finske

Sažetak:

Tampere je grad koji je zadržao kvalitetan odnos sa prirodom unatoč svojoj industrijskoj karakterizaciji. Takav je odnos možda posljedica činjenice da je grad kasnog postanja i da je smješten u jednoj od najrjeđe naseljenih europskih zemalja. Gradom dominira industrijska arhitektura koja je danas izgubila svoju proizvodnu funkciju, i koja u sebi prvenstveno nosi sjećanje na jedan velik dio svoje povijesti. Uz industrijsku osobujnost posebnu čar Tampereu daje u drvetu sačuvana tradicionalna stambena gradnja. U tekstu će se najvećim dijelom pozornost usmjeriti na industrijsku prošlost grada, koja će se ispričati kroz arhitekturu i muzeološke zbirke. Ispričane priče i iz njih probuđeni dojmovi ukazuju na velike razlike između hrvatskog i finskog svijeta, koje dolaze do izražaja u načinu života, svjetonazorima, prioritetima i brojnim drugim elementima.

Ključne riječi: Tampere, Finska, arhitektura, muzeji, crkve

Tampere se nalazi na jugu Finske, na području koje je samoj Finskoj pribavilo epitet zemlje s tisuću jezera. Unatoč industrijskoj karakterizaciji ovog grada, on je ne samo uspostavio već i do danas zadržao komplementaran odnos s prirodom. Grad Tampere je omeđen s dva jezera (*Näsijärvi* i *Pyhäjärvi*) koja su položena na različitim visinama i povezana rječnim kanalom (*Tammerkoski*), tako da se u središnjem dijelu grada stječe dojam da zgrade izranjaju iz vode zbog čega on može na trenutke podsjetiti na Veneciju, ali u "modernijoj" industrijskoj varijanti.

Industrijska Venecija, Tampere (fotografirala Sonja Kirchhoffer, rujan 2013.)

Počeci Tamperea se smještaju u drugu polovicu 18. st. te je on u odnosu na hrvatske gradove kasnog postanja i nema dugu povijesnu tradiciju. Upravo je možda njegovo kasno formiranje, i činjenica da je Finska jedna od najrjeđe naseljenih europskih zemalja, omogućilo kvalitetniji odnos finskog grada s prirodom.

Tampere je treći po veličini grad u Finskoj koji zbog svoje industrijske prošlosti podsjeća na *Manchester* u Velikoj Britaniji pa je zbog toga dobio i nadimak *Manse*.^[1] On broji oko 200 000 stanovnika i po suvremenim mjerilima, ulazi u srednje velike gradove^[2]. U gradskom središtu u skladu s prevladavajućom industrijskom arhitekturom dominiraju materijali poput opeke, bakra i stakla koji nisu nagrdili okoliš već su se s njim povezali u jednu gotovu prirodnu cjelinu. Industrijska je proizvodnja Tamperea unazad zadnjih nekoliko desetljeća napustila uske gradske

okvire i preselila u predgrađa pri čemu su stara postrojenja profitabilno iskorištena i pretvorena u objekte različite namjene. Središte grada danas najvećim dijelom samo svojom vanjskom arhitekturom čuva sjećanje na industrijsku prošlost dok je interijer doživio znatne prenamjene i prilagodio se zahtjevima suvremenog vremena.

Osim što je grad sačuvao javnu industrijsku arhitekturu, zadržao je i tradicionalnu drvenu gradnju, ali najvećim dijelom u stambenim četvrtima npr. *Petsamo*. Četvrti drvenih kuća u kontrastu su s industrijskim zdanjima no taj kontrast nije toliko očit s obzirom da je moderna arhitektura koncentrirana više u središnjem gradskom području dok je drvena gradnja najvećim dijelom izvan te centralne zone. Privatnu arhitekturu u Tampereu osim spomenute drvene gradnje karakterizira nonšalantan odnos prema okolišu jer je u njegovom uređenju odbačen perfekcionizam i prevelika nota urednosti, a zbog čega finski eksterijeri najvećim dijelom ostavljaju dojam šarmantne zapuštenosti. Finske kuće krasi veliki drveni prozori koji nisu skriveni zavjesama, a zbog čega su s njihove unutrašnje strane obično pažljivo raspoređeni različiti predmeti koji tako dobivaju funkciju sličnu izložbenim eksponatima. Spomenuti prozori daju poseban ugođaj noću, no njihova „otvorenost“ u smislu da više otkrivaju negoli skrivaju posljedica je, između ostalog, i pragmatične potrebe za svjetlošću koja je u Skandinaviji naročito izražena.

Iako je suvremeni svijet u neku ruku globalno selo, velike su razlike između načina života u Finskoj i Hrvatskoj. Razlike na prvi pogled najviše dolaze do izražaja u arhitekturi u kojoj se kod Finaca pozornost posvećuje ne samo uređenju kuća već i krajobraza, a što je odraz vrlo različitih čimbenika poput prirodno-geografskih uvjeta života, standarda, svjetonazora i drugih okolnosti. Finci će tako velik dio svog zemljišta pretvoriti u zelene oaze namijenjene uživanju i neće se zamarati stambenim kvadratima dok u Hrvatskoj se prednost uvijek daje stambeno-poslovnoj kvadraturi. Iako finske zelene površine neće biti savršeno uređene ostavit će dojam intenzivno korištenog prostora koji u potpunosti ispunjava svoju funkciju.

Ostavi li se po strani arhitektura finski je način života potpuno drugačiji od onog uobičajenog u Hrvatskoj. Visok standard odražava se na pojavnost svih dobnih skupina, a što je povezano i sa stilom života koji je usmjeren na bavljenje različitim aktivnostima od kojih one sportske imaju posebno mjesto u životu prosječnog Finca. Hodači, trkači i biciklisti toliko su uobičajeni u Tampereu da se može dobiti dojam da je klasičan promet marginaliziran pri čemu dosta Finaca koristi javni prijevoz, ali i usluge taksija. Takvom je stilu života prilagođena i infrastruktura grada sa širokim pločnicima prikladnim za hodače i bicikliste.

Finska je poput svih skandinavskih zemalja skupa zemlja čiji stanovnici, kako sam već spomenula, imaju visok standard života pa skupoću ne percipiraju poput nas. Primjerice cijena najjednostavnije kave iznosi u prosjeku dva i pol eura, a piva oko pet eura, što je za hrvatski standard više negoli skupo. Upravo takve cijene osiguravaju kvalitetnu socijalnu politiku u sklopu koje Finci imaju primjerice i odličnu zdravstvenu zaštitu, pa sami kažu da zbog tako dobre medicinske skrbi privatni zdravstveni sektor zauzima samo manji udio u ukupnom zdravstvenom sustavu.^[3] Naime, visoki porezi služe ulaganjima i općem društvenom dobru i ne remete životni standard prosječnog Finca.

Kako je Tampere industrijski grad, najviše je institucija u njegovom središtu vezano uz industrijsku baštinu. U središtu grada je tako vrlo interesantan *Amuri Museum of Workers' Housing*^[4] u kojem se kroz zatvoreni kompleks zgrada prati život radnika od otprilike 1880. do 1970.

Četvrt drvenih kuća, Tampere (fotografirala Sonja Kirchhoffer, rujan 2013.)

Prodavaonica u sklopu muzeja radničkog života (fotografirala Sonja Kirchhoffer, rujan 2013.)

godine. Objekti različite namjene na ovom prostoru (škola, vrtić i drugi) svojom organizacijom i opremljenošću pričaju priču o ljudima koji su ovdje živjeli i radili. Naime, sve do druge polovice 20. st. radnici su u Tampereu, a vjerujem i u ostatku Finske, živjeli na vrlo jednostavan način, koristeći kuću kao stambenu zgradu, što znači da je unutar jedne obično prizemne kuće, prosječne veličine, živjelo više obitelji, svaka u svojoj prostoriji dok se središnji prolazni, kuhinjski prostor zajednički koristio. Razmatrani kompleks je bio dugog trajanja te je rastao zbog jake industrije koja je privlačila stanovništvo iz bliže i dalje okolice. Kuće su u muzeološkoj koncepciji uređene tako da prikazuju samo jedan trenutak iz svoje povijesti, u skladu s kojim svjedoče i o djeliću iz života svojih ukućana, onih o kojima su ostali dokumentirani podaci.

Nedaleko spomenutog muzeja je tzv. *Finlayson Factory* odnosno tvornica gdje je radnička populacija najvećim dijelom zarađivala za život. To područje je „grad unutar grada“, koje daje pregršt informacija o razvoju tekstilne industrije koju je pokrenuo Škot James Finlayson oko 1820. godine.^[5] Njegova je tvornica vrlo brzo dobila status velike industrijske kompanije koja je igrala važnu ulogu u razvoju čitavog područja. Zanimljivo je da je tvornica djelovala sve do 1995., kada je cijelo njeno područje pretvoreno u kulturni i poslovni dio grada. U sklopu nekadašnjeg industrijskog pogona danas se nalazi više muzeja (*The Finnish Labor Museum, Textile Industry Museum i Steam Engine Museum*) koji daju dobar pregled društvene povijesti tamošnje radničke populacije.^[6] Ovaj kompleks nudi obilje građe za

istraživanje, osobito tzv. ženske povijesti jer su u proizvodnji tekstila primamnu ulogu imale žene.^[7] Za ljubitelje tehnike, zanimljivo je vidjeti i doživjeti parni stroj koji je nekada pokretao proizvodnju, a njegovoj zanimljivosti doprinosi i činjenica da je riječ o najvećem parnom stroju koji je ikada korišten u cijeloj Finskoj.

Na središnjem gradskom području u neposrednoj blizini tvornice, izgrađena je u drugoj polovici 19. st. i crkva koja je bila namijenjena tvorničkim radnicima. Ova je crkva zbog svoje središnje gradske lokacije, prikladne veličine (ni mala ni prevelika) i vizualno ugodne arhitekture (neogotika) danas najpopularnija crkva za vjenčanja u Tampereu. Očito je da je industrijski grad težio koncentriranju različitih aktivnosti na jednom mjestu. U blizini razmatrane poslovno-stambene zone bila i tzv. Finlaysonova palača, koja je izgrađena na kraju 19. st. Ona je u sklopu transformacije industrijskog područja u kulturno-poslovnu zonu utilitarno transformirana u ugostiteljski objekt. Položaj spomenute palače, ali i drugih objekata pokazuje da su sadržajno različiti prostori u nekadašnjem Tampereu bili smješteni na prostorno bliskim relacijama što je posljedica nekadašnjeg manjeg broja gradskog stanovništva i shodno tome manje površine koju je grad zauzimao, ali i slabije tehnološke, a onda i prometne razvijenosti društva. Takva koncepcija prostora omogućavala je gradskim stanovnicima da svoje raspoloživo vrijeme iskoriste na što pragmatičniji način bez znatnijeg gubitka vremena u prelaženju većih udaljenosti.

Finlaysonova crkva, Tampere (fotografirala Sonja Kirchhoffer, rujan 2013.)

S kulturološke strane Tampere je izuzetno zanimljiv jer pruža mogućnost povratka u relativno nedavnu prošlost kroz izuzetno dobro sačuvanu arhitekturu i bogate muzeološke zbirke. Sačuvana građa o radničkoj populaciji u Tampereu svojim opsegom i sadržajem daje uvid u dvije strane života radničke klase, onu privatnu i radnu, pri čemu spomenuta građa pruža materijal za rekonstruiranje višedimenzionalnih priča koje mogu biti ispričane kroz dubinsku analizu različitih segmenata života u jednom industrijskom gradu.

Zanimljiv je i muzejski centar pod nazivom *Museum Centre Vapriikki* koji je smještan na obali riječnog kanala *Tammerkoski*. Ovaj je muzejski centar sastavni dio nekadašnje tvorničke zone zbog čega s njom tvori jednu arhitektonsku cjelinu. Riječ je o centru koji u sebi sjedinjuje više muzeja premda bi bilo prikladnije ga nazvati jednim muzejem s više zbirki. Ovi muzeji su svojom veličinom, kao i opsegom pohranjene građe mali, no raznolikošću sadržaja omogućavaju da svatko nađe za sebe neku interesantnu temu. Uz prirodoslovni muzej (*The Natural History Museum*) tu je i muzej lutaka (*The Doll Museum*), muzej cipela (*The Shoe Museum*), muzej hokeja (*The Finnish Hockey Hall of Fame*) i muzej znanosti (*Museum of Technology*). Interaktivnost finskih muzeja ključni je čimbenik koji stvara novu muzejsku publiku jer su muzeji najvećim dijelom prilagođeni i vrlo malo djeci, što je dobra osnova za opstanak ovih kulturnih ustanova u budućnosti.

Od sakralne arhitekture pozornost zaslužuje veći broj građevina poput njihove katedrale (*Tuomiokirkko*) izgrađene u nacionalnom bajkovitom stilu romantizma s početka 20. st. [8]. Naime, Finci su protestanti i kao takvi dio su kršćanske zajednice koja se u nekim bitnim postavkama razlikuje od katolicizma. Drugačiji odnos prema životu i Bogu ogleda se i u samim crkvama koje su znatno skromnije od katoličkih.

Dobar primjer takve različitosti je crkva smještena na istočnom dijelu Tamperea tzv. Kaleva crkva koja privlači najvećim dijelom zaljubljenike u modernu arhitekturu, a koju je projektirao bračni par Pietilä, 60-ih godina 20. st. Sama crkva izdaleka više nalikuje stambenoj zgradi negoli crkvi. Međutim, ako se i javi sumnja da to nije stambena zgrada prije se može posumnjati da je riječ o zgradi televizije, negoli crkvenoj građevini. Njezina posebnost se ogleda tek u prostranoj, svijetloj i okomito organiziranoj unutrašnjosti koja nema pravih kutova i koja je inspirirana ribom kao simbolom kršćana.

Zanimljiva je i glavna gradska knjižnica (*Metso Town Library*) koju je projektirao ranije spomenuti bračni par Reima i Raili Pietilä. Ona je građena u duhu tradicije Tamperea što znači da su upotrebljeni materijali u skladu s industrijskom prošlošću grada, no specifičnost arhitektonskih objekata "s potpisom" Pietila ogleda se u njihovim zoomorfnim tlocrtima koji povezuju tradicionalno i moderno u jednu novu cjelinu. Zanimljivosti knjižnice pridonosi i činjenica da je u njezinom podnožju smješten muzej posvećen šarmantnim bijelim trolovima, švedsko-finske autorice Tove Jansson. [9] Nažalost hrvatska javnost nije dobro upoznata s njenim djelima jer do sada, koliko mi je poznato, nije objavljen niti jedan književni prijevod ovog serijala namijenjenog djeci, ali i odraslima.

Muzej je mali, intimnog karaktera, malo mračan što je posljedica njegova neprikladna smještaja u podrumskim prostorijama koje ne daju dovoljno prirodnog svjetla, i automatski njegove stanovnike udaljuju od staništa koje im je njihova roditeljica namijenila. Tu se mogu vidjeti originalne ilustracije spomenute umjetnice. Zanimljivo je za dodati da je Tove bila povezana sa obitelji slavnog arhitekta Raile Pietile jer je bila životna partnerica njegove jednako poznate sestre, također umjetnice Tuulikki Pietile. Prostorni nedostaci muzeja nadoknađeni su organizacijom postava i naravno dobrim društvom koje je uvijek preduvjet ugodnog druženja, a Moomini su takva, pozitivna i druželjubiva bića.

U Finskoj nećete imati problema sa sporazumijevanjem jer visok standard nosi sa sobom i mobilnost nužnu za dobro poznavanje stranih jezika, napose engleskog. Iako je sve dosada navedeno dalo jednu prilično optimističnu sliku Finske, i ova zemlja ima svoje specifične probleme koji su najvećim dijelom povezani s lošim vremenskim prilikama jer slaba inoslacija uzrokuje depresiju i druge životne probleme, a upravo je zbog toga Finska zemlja u kojoj je najmanji priljev stranaca među razvijenim europskim državama te kao takva još uvijek pruža mogućnost doseljenicima da relativno lako dođu do boljeg ili možda točnije financijski stabilnijeg i u tom smislu sretnijeg života.

U Moomin muzeju, Tampere (fotografirala Sonja Kirchhoffer, rujan 2013.)

Katedrala, Tampere (fotografirala Sonja Kirchhoffer, rujan 2013.)

Literatura

1. European Commission *Health and long-term care in the European Union*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2007. http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_283_en.pdf (26. kolovoza 2014.).
2. The Finnish Labour Museum Werstas „Finlayson Factory“. http://www.werstas.fi/?q=en/finlayson_factory (23. kolovoz 2014.).
3. Katko, Tapio S.; Juuti, Petri S. „Watering the city of Tampere from the mid – 1800s to the 21 st century“. U: *Contributio of Tampere Water to the 5th IWHA Conference, 13 to 17 June at Tampere, Tampere Water and IWHA, Chenea, WA, USA*. Tampere and Cheney, 2007.
4. Marinović-Uzelac, Ante „Srednji gradovi – mit ili stvarnost?“. U: *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*. Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb, 8/1999.
5. Open-air museum into Tampere „Old Amuri“. <http://www.tampere.fi/amuri/en/museokorteli/vanha-amuri.php> (24. kolovoza 2014.).
6. Valtonen, Elisa „The History, Art and Architecture of Tampere Cathedral“. U: *A FAST-FIN-1 (TRENAK1) Finnish Institutions Research Paper*, Department of Translation Studies, University of Tampere, 2004. <http://www15.uta.fi/FAST/FIN/REL/ev-cathe.html#four> (27. kolovoz 2014.).

[1] Katko, Tapio S.; Juuti, Petri S. „Watering the city of Tampere from the mid – 1800s to the 21 st century“. U: *Contributio of Tampere Water to the 5th IWHA Conference, 13 to 17 June at Tampere, Tampere Water and IWHA, Chenea, WA, USA*. Tampere and Cheney, 2007., str. 12.

[2] Marinović-Uzelac, Ante „Srednji gradovi – mit ili stvarnost?“. U: *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*. Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb, 8/1999., str. 5.

[3] U Finskoj je npr. 2007. godine više od 80% građana bilo zadovoljno socijalnom zdravstvenom zaštitom dok je u ostatku europske unije taj postotak najvećim dijelom niži v. European Commission *Health and long-term care in the European Union*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2007., http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_283_en.pdf (26. kolovoza 2014.).

[4] Naziv Amuri potječe od mjesta u Sibiru nazvanog *Amuri Land*, a gdje su često iseljavali Finci. U doba industrijalizacije grad se širi prema zapadu, pri čemu njegovi stanovnici doživljavaju „novo“ područje širenja prilično udaljenim od središta grada zbog čega ga metaforički nazivaju *Amurinmaa* ili *Amur Land*, a po tom imenu muzej danas nosi spomenuto ime v. Open-air museum into Tampere „Old Amuri“.

<http://www.tampere.fi/amuri/en/museokorteli/vanha-amuri.php> (24. kolovoza 2014.).

[5] The Finnish Labour Museum Werstas „Finlayson Factory“. http://www.werstas.fi/?q=en/finlayson_factory (23. kolovoz 2014.).

[6] Isto. http://www.werstas.fi/?q=en/finlayson_factory (23. kolovoz 2014.).

[7] Grad Tampere imao je najjači radnički pokret u Finskoj u 19. st.

[8] Katedrala u Tampere-u poznata je po nekonvencionalnim freskama dvojice finskih simbolista Huga Simberga i Magnusa Enckella opš. Valtonen, Elisa „The History, Art and Architecture of Tampere Cathedral“. U: *A FAST-FIN-1 (TRENK1) Finnish Institutions Research Paper*, Department of Translation Studies, University of Tampere, 2004. <http://www15.uta.fi/FAST/FIN/REL/ev-cathe.html#four> (27. kolovoz 2014.).

[9] Knjige Tove Jansson spadaju u najprevođenije knjige u finskoj literaturi i po broju svojih prijevoda slijede odmah iz nacionalnog epa „Kalevala“ i knjiga poznatog finskog pisca Mike Waltarija.

Ovo djelo je dano na korištenje pod licencom *Creative Commons Imenovanje-Nekomercijalno 4.0 međunarodna*.